

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

Διδακτική Γλωσσικών Μαθημάτων (ΚΠΒ307)

Ενότητα #4: Λειτουργικός και Κριτικός Γραμματισμός

Διδάσκων: Κατσαρού Ελένη
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται στην άδεια χρήσης **Creative Commons** και ειδικότερα ***Αναφορά – Μη εμπορική Χρήση – Όχι Παράγωγο Έργο 3.0 Ελλάδα*** (***Attribution – Non Commercial – Non-derivatives 3.0 Greece***)

[ή επιλογή ενός άλλου από τους έξι συνδυασμούς]

[και αντικατάσταση λογότυπου άδειας όπου αυτό έχει μπει (σελ. 1, σελ. 2 και τελευταία)]

- Εξαιρείται από την ως άνω άδεια υλικό που περιλαμβάνεται στις διαφάνειες του μαθήματος, και υπόκειται σε άλλου τύπου άδεια χρήσης. Η άδεια χρήσης στην οποία υπόκειται το υλικό αυτό αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Κρήτης**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Διδάσκοντας Γραμματισμό: οι τρεις βασικές επιλογές

Ελένη Κατσαρού

Ο Γραμματισμός ως κοινωνική πρακτική

- Οι κοινωνικο-πολιτισμικές και ιστορικές συνθήκες διαρκώς μεταβάλλονται με συνέπεια να αλλάζουν μαζί τους και οι γραμματισμοί και η παιδαγωγική τους. Έτσι, με το πέρασμα των χρόνων και τις κοινωνικές αλλαγές έχουν διαμορφωθεί αρκετές κατηγοριοποιήσεις των όψεων του γραμματισμού.
- Κατηγοριοποίηση της Hasan (1996), η οποία διακρίνει τρεις διαφορετικές αντιλήψεις για το γραμματισμό και επομένως και για τη διδασκαλία του:
 - α) Αναγνωριστικός Γραμματισμός,
 - β) Λειτουργικός Γραμματισμός ή Γραμματισμός Δράσης
 - γ) Κριτικός Γραμματισμός ή Στοχαστικός Γραμματισμός

Αναγνωριστικός Γραμματισμός

- Παραδοσιακή αντίληψη που περιορίζεται στη διδασκαλία φωνολογίας, γραμματικής και λεξιλογίου. Τα γλωσσικά φαινόμενα διδάσκονται κατακερματισμένα και αποπλαισιωμένα. Η γλώσσα διδάσκεται ως κατάλογος μορφών.
- Ζητιέται από τους μαθητές να μετατρέψουν τις ενεργητικές προτάσεις σε παθητικές, να κλίνουν ουσιαστικά ή ρήματα κτλ.
- Πίσω από μια τέτοια προσέγγιση απουσιάζει οποιαδήποτε υπόνοια θεώρησης της γλώσσας ως κοινωνικής πρακτικής.
- Όμως ο αναγνωριστικός γραμματισμός είναι χρήσιμος, γιατί φωτίζει σχέσεις μεταξύ των γλωσσικών στοιχείων που αποτελούν σημαντικά μέσα για την παραγωγή νοήματος. Δε μπορεί όμως σε καμία περίπτωση η διδασκαλία του γραμματισμού στο εκπαιδευτικό πλαίσιο να εξαντλείται στο επίπεδο αυτό.

Κριτήρια που αποδεικνύουν καλλιέργεια αναγνωριστικού γραμματισμού

- Αναγνωριστικός γραμματισμός
 - Φωνολογία (π.χ. φθόγγοι, ήχοι, επιτόνηση, ορθογραφία)
 - Λεξιλόγιο (π.χ. συνωνυμία, αντωνυμία, παραγωγή και σύνθεση λέξεων)
 - Μορφολογία (γραμματικά φαινόμενα, π.χ. κλίσεις επιθέτων)
 - Σύνταξη (σχέσεις των λέξεων μέσα στην πρόταση)
 - Κείμενο (αναφορές που αφορούν τη συγκρότηση του κειμένου από λέξεις ή προτάσεις που συνδέονται μεταξύ τους με σχέσεις που επιτρέπονται από το σύστημα της συγκεκριμένης γλώσσας)

Λειτουργικός Γραμματισμός

- Η βασική γνώση και οι δεξιότητες που σχετίζονται με ανάγνωση και γραφή που καθιστούν ικανό ένα άτομο να εμπλακεί σε όλες εκείνες τις δραστηριότητες που απαιτούν γραμματισμό προκειμένου να λειτουργήσει αποτελεσματικά στην ομάδα ή στην κοινότητά του και οι οποίες του δίνουν τη δυνατότητα να συνεχίζει να τις χρησιμοποιεί με στόχο την προσωπική του ανάπτυξη και την ανάπτυξη της κοινότητάς του (Unesco 1962).

Λειτουργικός Γραμματισμός

- Έμφαση στη χρήση της γλώσσας κι έτσι μετατόπιση του ενδιαφέροντος στην πλασιωμένη γλώσσα (γλώσσα εντός συμφραζομένων). Στοχεύει στην ανάπτυξη της ικανότητας χρήσης της γλώσσας για την ανταλλαγή νοημάτων σε συγκεκριμένες επικοινωνιακές περιστάσεις.
- Από το γραμματισμό δράσης έχουν ξεκινήσει οι επικοινωνιακές προσεγγίσεις (communicative approaches) στη γλωσσική διδασκαλία, όπως και the genre-based pedagogy. Οι μαθητές πρέπει να γνωρίζουν πώς είναι δομημένα τα κείμενα που ανήκουν σε συγκεκριμένα κειμενικά είδη, ποιες είναι οι λεξικο-γραμματικές δομές που τυπικά απαντούν σ' αυτά τα είδη, ποιες διαφορές υπάρχουν ανάμεσα σε μια περιγραφή και μια αφήγηση κτλ. Οι μαθητές διδάσκονται τα σταθερά χαρακτηριστικά ορισμένων επιλεγμένων ειδών κειμένων και παράγουν κείμενα των οποίων τα κρίσιμα χαρακτηριστικά ταιριάζουν με αυτά των μοντέλων που διδάχθηκαν, προκειμένου να μπορούν να δρουν αποτελεσματικά στον κοινωνικό χώρο.

Κίνδυνοι από τον περιορισμό της διδασκαλίας στο λειτουργικό γραμματισμό

- Αν όμως η διδασκαλία του γραμματισμού περιοριστεί στο γραμματισμό δράσης, υπάρχει ο κίνδυνος να περιοριστεί η γλωσσική διδασκαλία στην αναπαραγωγή από μέρους των μαθητών επιλεγμένων μοντέλων λόγου.
- Βέβαια, αναμφισβήτητα οι ευκαιρίες επιτυχίας των μαθητών στην εκπαίδευση θα αυξηθούν σημαντικά, αν αυτοί καταστούν ικανοί να παράγουν τα είδη των κειμένων στα οποία αποδίδεται αξία εντός του εκπαιδευτικού πλαισίου. Η επιτυχία του γραμματισμού δράσης έγκειται στο ότι έχει ενσωματώσει τα στοιχεία του αναγνωριστικού γραμματισμού συνδέοντάς τα με τη χρήση της γλώσσας σε κοινωνικά πλαίσια.

Κριτήρια που αποδεικνύουν καλλιέργεια λειτουργικού γραμματισμού

- Περιστάσεις επικοινωνίας (ποιος μιλάει σε ποιον, ποιο σκοπό), λειτουργία των συμφραζομένων στο λόγο, ανάπτυξη επικοινωνιακής ικανότητας
- Genre-based approaches (αναφορές σε συγκεκριμένα κειμενικά είδη)
- Κειμενική οργάνωση συγκεκριμένων κειμενικών ειδών
 - Τεχνικές που εξασφαλίζουν συνοχή στο κείμενο
 - Δομή συγκεκριμένων ειδών κειμένων (π.χ. δομή μιας συνταγής μαγειρικής)
 - Λεξικο-γραμματικές επιλογές που συνηθίζονται σε συγκεκριμένα κειμενικά είδη
 - Τυπογραφικά στοιχεία ή διάταξη της σελίδας που συνηθίζονται σε συγκεκριμένα κειμενικά είδη
- Συνδυασμός του κειμένου με το περιεχόμενό του
- Πολυτροπικότητα (αναφορές που αξιοποιούν την σχέση του γραπτού λόγου με τους άλλους σημειωτικούς τρόπους)
- Πρόσληψη του λόγου (ανάγνωση και ακρόαση για νόημα)
- Παραγωγή λόγου (ενεργητική διαδικασία που ενσωματώνει κοινωνικές γνώσεις και πραγματώνεται διαδραστικά στο πλαίσιο συγκεκριμένων κοινωνικών περιστάσεων).

Κριτικός Γραμματισμός

- Ο γραμματισμός αναφέρεται «στην ακρόαση, στην ομιλία, στην ανάγνωση, στη γραφή και στην κριτική σκέψη. Περιλαμβάνει την πολιτισμική γνώση που καθιστά ικανό έναν ομιλητή, συγγραφέα ή αναγνώστη να αναγνωρίζει και να χρησιμοποιεί την κατάλληλη γλώσσα σε διαφορετικές κοινωνικές περιστάσεις..... Στόχος είναι ένας ενεργητικός γραμματισμός, που θα επιτρέπει στους ανθρώπους να χρησιμοποιούν τη γλώσσα για να αυξήσουν την ικανότητά τους να σκέφτονται, να δημιουργούν και να αμφισβητούν, έτσι ώστε να συμμετέχουν αποτελεσματικά στην κοινωνία» (Αυστραλιανό Συμβούλιο για το Γραμματισμό Ενηλίκων, δεκαετία 1990).

- Έμφαση στους κοινωνικούς στόχους και στα συμφραζόμενα, δεν τα θεωρεί δεδομένα, αλλά τα υποβάλλει σε κριτική ανάλυση την οποία θεωρεί απαραίτητο μέρος της εκπαιδευτικής διαδικασίας.
- Έτσι, συνδέεται με τη χειραφέτηση, σύμφωνα με τον P. Freire. Γι' αυτόν βασικός στόχος του γραμματισμού είναι να χειραφετήσει τους ανθρώπους καθιστώντας τους ενεργούς κριτές της κοινωνικής πραγματικότητας γύρω τους (Freire & Macedo 1987).
- Κριτική σκέψη και κοινωνική δράση συνιστούν τα δύο βασικά δομικά συστατικά του κριτικού γραμματισμού.

Κριτικός Γραμματισμός

- Αν ο στόχος της εκπαίδευσης είναι να καθιστά δυνατή τη συμμετοχή στην παραγωγή γνώσης – κι όχι απλώς στην αναπαραγωγή – τότε επόμενο είναι να αναπτύξουμε σε όλους τους μαθητές την ικανότητα να στοχάζονται, να ερευνούν, να αναλύουν και να αμφισβητούν.
- Οι μαθητές δε μαθαίνουν μόνο πώς είναι δομημένα τα κείμενα που ανήκουν σε συγκεκριμένα κειμενικά είδη, αλλά ταυτόχρονα αναρωτιούνται γιατί είναι έτσι δομημένα, τι θα άλλαζε αν άλλαζε η δομή τους, ποιες φωνές αντιπροσωπεύονται σ' αυτές τις δομές (ποια ιδεολογία κρύβουν), ποιες απουσιάζουν και γιατί. Οι μαθητές μαθαίνουν να αμφισβητούν τους κοινά αποδεκτούς τρόπους δράσης και να αντιμετωπίζουν κριτικά τις νόρμες της γλώσσας και της γνώσης. Στο πλαίσιο του στοχαστικού γραμματισμού οι λόγοι που έχουν δομηθεί στην κοινωνία μας αποδομούνται, για να αποκαλύψουν σχέσεις ισχύος, ιδεολογικές θέσεις και λειτουργίες θεσμών. Ο στοχασμός προϋποθέτει κατανόηση και η κατανόηση του κειμένου κατανόηση των λόγων (discourse) που συνυπάρχουν σ' αυτό.

Κριτήρια που αποδεικνύουν καλλιέργεια κριτικού γραμματισμού

- Τρόποι με τους οποίους η γλώσσα ως κοινωνική πρακτική ενσωματώνει ιδεολογίες και λόγους θεσμών
- Κανόνες που διαμορφώνουν τη δράση και τη γλώσσα στο πλαίσιο ενός θεσμού (π.χ. κρυφοί συμμετέχοντες στο κείμενο, ορολογία που χρησιμοποιείται από κοινωνικές ομάδες)
- Αναφορές στον κοινωνικό χώρο των πρακτικών γραμματισμού όπου κατασκευάζεται το κείμενο
- Κριτική στάση και μαθητεία στην αμφισβήτηση απέναντι σε όσα εκφράζονται με τη γλώσσα και θεωρούνται μέσα στην κοινωνία φυσικά
- Πρόσληψη λόγου: έμφαση στην ύπαρξη πληθώρας αναγνώσεων που προέρχονται από τις διαφορετικές οπτικές γωνίες και ιδεολογικές θέσεις των αναγνωστών
- Παραγωγή λόγου: έμφαση στη γραφή ως διαδικασία (πώς γράφεται το κείμενο), μετασχηματισμοί κειμένων.

Τέλος Ενότητας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

